

MUITALUS HÁMIID BIRRA

JUSSI YLIKOSKI

NÁKKOSDILÁLAŠVUOĐA
ÁLGGAHANSÁHKAVUORRU
OULU UNIVERSITEHTAS
20. NJUKČAMÁNU 2009

Mu nákkosgirjedutkamuša fáddán lea davvisámegiela nu gohčoduvvon ii-finihtta vearahámiid ráhkadeapmi ja geavaheapmi erenoamážit dálá čállojuvvon gielas. Árbevirolaš oainnu mielde davvisámegielas leat sullii dusen ii-finihtta vearahámi, muhto earret oalle viidásit dutkojuvvon *t*-infinitiivva, daid morfosyntávssalaš ja semánttalaš iešvuodát leat eanas báhcán almmá vuđolaš dutkama haga.

Lean mannan čađa viiddes dutkanmateriála, man vuodul lean čuoččuhan, ahte dálá davvisámegielas gávdnovit sihke boares ja ođđaset vearahámit mat eai leat váldon doarvái vuhtii ovddit sámegiela govvádušain. Nuppe dáfus ovddit dutkanárbevierru ovdanbuktá ii-finihtta sojahanhápmiin dihto leksikaliserejuvvon dáhpáhusaid maid ii

sáhte atnit aitosaš produktiiva vearahápmiin. Čájehan muhtun ovdamearkkaid dán fuomášumiin.

GASKOAPMEKONVEARBA -MIIN

Dan áigge go euro lei válđojuvvomin atnui, Suoma stáhtaruhtaministeriija jugii dieđuid das, mo boares ja ođđa ruđaiguin galggai rehkenastit. Okta rávvagiin gullui suomagillii ná:

- (1) *Markat muunnetaan euroiksi jakamalla ne 5,94573:lla.* (<http://www.vm.fi>)

Vearahápmi *jakamalla* lea merkejuvvon buoidudemiin, daningo dakkáraččat leat leamaš sámegielaid dutkkadettiin erenomáš miellagiddevaččat. Lea namalassii nu, ahte davvisámegiela árbevirolaš ja dovdoseamos giellaoahpaid vuodul dien cealkagii sáhtášii vuordit lagamustá dákkár vástaga:

- (2) **!/?Márkkít nuppástuhttojít euron juogi daid 5,94573:in.*

Sámegielašat sáhttet árvvoštallat dán cealkaga iežaset eatnigielmáhtu vuođul, muhto ieš lean duostan čállit ná dušše nu, ahte cealkka lea násttiin ja gažaldatmearkaiguin merkejuvvon eanet unnit eahpegiellaoahpalažžan. Goittotge mángga giellaoahpa (omd. Nickel 1994: 407, 445) mielde sámegielaš duođaid gávdno dákkár nu gohčoduvvon vearbagenitiiva mainna almmuhuvvo vuohki dahje gaskoapmi mainna mii nu doaibma čađahuvvo — dán dáhpáhusas dat, ahte valuhaid nuppástuhttin dáhpáhuvá rehkenastimiin, mahkáš *juogi*.

Sivvan dasa, ahte duosttan goittotge eahpedit dákkár cealkaga giellaoahpalašvuođa lea dat ahte lean juo márkkiid áiggi rájes ohcan aht' ohcan albma, gean nu eará go gielladutkiid iežaset čállin cealkagiid main gávdnošii mii nu dakkár vearbagenitiivahámiid ja erenoamážit vel dakkár, mas livččii vaikkoba iežas objekta nugomat *daid* dán cealkagis vai das sihkkarit oidnošii, ahte danlágan hápmi duođaid gullá veabahámiid jovkui. Lea leamaš measta veadjemeahtun gávdnat *daid*. Lean gal gávnahan ahte dakkár hámit go *vácci*, *viega* ja *čuoigga* eai leat ollege hárvanaččat, muhto dat leat buorebutge muhtunlágan advearbbat mat geavahuvvojit eandalitge almmuhit lihkanvuogi, eaige matge albma veabahámiid maid sáhtášii ráhkadit juohke vearbba nu mo sánit dábálaččat sojahuvvojit.

Mo dien suomagiela cealkaga sáhtta dasto sámegiellii jorgalit? Mu dutkamušaid mielde lunddoleamos vuohki lea juste dat, makkár cealkaga gávdnen oktii stáhtaruhtaministeriija dieđihansiidduin:

- (3) *Márkkít nuppástuhttojít euron juohkimiin daid 5,94573:in.* (<http://www.vm.fi>)

Dákkár hámit go *juohkimiin* eai leat báhcán aivve fuomáškeahtta ovdalge, muhto *daid* birra lea dábálaččat daddjon dušše dat, ahte muhtumin vearbagenitiivva sajis geavahuvvo maiddái nu gohčoduvvon aktio dahjege verbálasubstantiivva komitatiivahápmi. Mun goittotge lean čuoččuhan, ahte seamma láhkai go vearbagenitiiva ii rievtti mielde leat aitosaš veabahápmi, de dákkár *juohkimiin* dánlágan cealkagiin bealistis ii leat aitosaš substantiiva iige miige komitatiivvaidge, muhto baicce veabahápmi, iešalddes juobe olu eambo veabála go vearbagenitiivahámit. Dákkár veabahámiid, mat doibmet cealkagis eanet unnit friddja adverbiálan, sáhtta gohčodit konvearban.

Áinnas dakkár hámiin dego *juohkimiin* lea oaidnimis, ahte dat leat olgguldasat ráhkaduvvon nu ahte verbálasubstantiiva nugo *juohkin* lea ožžon komitatiivakásusa gehčosa muhto cealkkaoahpalaččat lea vissis erohus substantiivvaid ja vearbbaid gaskka. Dán ovdamearkkas oaidnit veabahámi mas lea objekta *daid: juohkimiin daid* nu mo suomagiela *jakamalla ne*. Nubbi seammassullasaš indikáhtor lea dat, ahte vaikko verbálasubstantiivvas sáhtta leat adjektiivaattribuhtta nu ahte sáhttit hállat ovdamearkka dihte *dárkilis juohkima* birra, eat sáhte geavahit dakkár merrosa dalle go lea sáhka čielga veabahámis mas lea objekta — dalle fertet geavahit vástideaddji advearbba mii doaibmá vuohkeadvverbiálan, nu go veabahámiiguin dábálaččatge:

- (4) *Márkkít nuppástuhttojít euron (*dárkilis) juohkimiin daid (dárkilit) 5,94573:in.*

POSTPOSIŠUVNNAIN ŠADDAN
VEARBAHÁMIT -NDIHTE JA
-NLÁHKAI

Verbálasubstantiivva komitatiivahámis gárggiidan gaskoapmekonvearbba las-

sin lean giddden fuomášumi maiddá dakkár dáhpáhusaide, main duon seamma verbálasubstantiivii laktásit muhtun postposišuvnnat ja maiddá ná leat šaddan moadde ođđa vearbahámi. Ovdamearkka dihte postposišuvdna *dihte* lea álgoálggus geavahuvvon — ja áinnas ainge geavahuvvo — genitiivahápmásaš verbálasubstantiivvain dakkár postposišuvdnagihpuin go *juohkima dihte*. Dákkár gihpuin lea maiddá šaddan oktiisuddama bokte áibbas ođđa sojahanhápmi mii spiehkkaša verbálasubstantiivvain ii dušše syntávssa dáfus nu mo ovdit *juohkimiin*, muhto maiddá olgguldas hámi dahjege morfologijja dáfus, ja muhtun muddui semánttalaččatge. Čuovvovaš cealkagis ii oidnoge gihppu *juohkima dihte* muhto oktii čállojuvvon ja muđuige otnon hápmi *juohkindihte* mas lea iežas objekta seamma láhkai go *juohkimiin*-vearbahámis mas ovdalis lei sáhka:

- (5) *Sámediggi lágida álbmotčoahkkimiid májggaid báikkiin Finnmárkkus juohkindihte dieđuid láhkaárvalusa birra.* (<http://www.samiradio.org/>)

Sierra morfologijja ja syntávssa lassain oaidná, ahte dákkár *juohkindihte* čujuha álo man nu boahhti ulbmilii iige vássánáiggi dáhpáhusaide nu mo substantiivvalaš *juohkima dihte* mii dábálaččat čujuhivččii buorebutge man nu ovddit sivrui, juohkimii man geažil juoga das maŋŋá dáhpáhuvvá.

Nubbi seammalágan ođđa vearbahápmi lea šaddan verbálasubstantiivvas ja *láhkai*-postposišuvnnas: *juohkima láhkai* lea otnon hápmi *juohkinláhkai* iige datge šat dulkojuvvo bustáválaččat muhto geavahuvvon dávjá ovdamearkka dihte muhtunlágan predikatiiva hápmi:

- (6) *Ruhta lea uhcán juohkinláhkai.* (*Min Áigi* 88/1995)

PASSIIVVA PRESEANSSA JA NEGATIIVA PARTISIHPAT

Lean maiddá fuobmán, ahte suomagielas jorgalettiin sámegillii ihtet muhtumin oalle vuorddekeahtes ráhkadusat main dákkár *juohkinláhkai* vástida suomagiela passiivva preseansa partisihpá maiddá attribuhtaposišuvnnas. Buorre ovdamearka lea substantiivagihppu *vuosittain jaettava Lastenpäivän palkinto* (7) man sámegiel vástagis sáhtášii prinsihpas oidnot dakkár hápmi go passiivavearba preseansa partisihppa, muhto dakkár cealkagat eai dattetge eai goassege jorgaluvvo nu eaige olles gielas iešalldes oro oppa gávdominge dakkár teoretalaččat vuorddehahti hámit go **juhkkovuojeaddji* mat geavahuvvošedje gihpuin nugo **jahkásaččat juhkkovuojeaddji Mánáidbeaivvi bálkkašupmi* (8). Duođalašvuodas mun leange gávdnan jorgalusa mii álgá sániiguin *jahkásaččat juohkinláhkai Mánáidbeaivvi bálkkašupmi* (9):

- (7) *Vuosittain jaettava Lastenpäivän palkinto on tarkoitettu kannustukseksi lastenkulttuurin harrastustoimintaan ja taidekasvatukseen liittyvälle tapahtumalle tai organisaatiolle.* (<http://www.minedu.fi>)
- (8) **Jahkásaččat juhkkovuojeaddji Mánáidbeaivvi bálkkašupmi lea...*
- (9) *Jahkásaččat juohkinláhkai Mánáidbeaivvi bálkk[a]šupmi lea oavvilduvvon arvvosmahttit mánáidkultuvrra buđaldusd[o]jibmii ja dáiddabajásgeassimii laktáseaddji dáhpáhusa dahje organisašuvnna.* (<http://www.minedu.fi>)

Ferte lasihit, ahte dákkár ráhkadusat leat gal viehka hárvanaččat eaige dat duođaidge leat sajáiduvvan gillii seamma láhkai go eará hámit main ovdalis leamaš sáhka.

Dákkár erenoamášvuodaid lassin lean ovdanbuktán sámegiela partisihpaid birra maiddá áibbas dábálaš ja guovddáš dieđuid mat orrot goittotge man nu sivas vajálduvvon sámegiela govvádusain dán rádjai. Okta dain guoská earret eará passiivvalaš partisihppahámiid negatiivvalaš vástagiidda: muhtun muddui nu gohčoduvvon vearbaabessiivahápmái man geažus lea *-keahtá* muhto erenoamážit dasa, ahte dasa lassin gielas gávdno maiddá *keahtes*-loahpasaš hápmi man sáhtá muhtun dáfus analyseret vearbaabessiivva attribuhtahápmiin muhto nuppe dáfus datge lea dulkomis eanet unnit iehčanas vearbahápmiin man buoremusat govvida namahus *biehttanpartisihppa*. Vearbaabessiivva ja biehttanpartisihpa erohus oidno bures dain cealkagiin main vuosttaš lea Suoma vuodđolága njealját paragrafas:

(10) *Suoma viidodat lea juogekeahtes.*
(*Suoma vuodđoláhka § 4*)

(10°) *Suoma viidodat lea juogekeahtá.*

Cealkagiid veardádallan čájeha, ahte dán guovtti hámis sáhttet leat seammasullasaš cealkkaoahpalaš funkšuvnnat, muhto dalle daid gaskkas leat goit semánttalaš erohusat — lea erohus das, leago Suoma viidodat *juogekeahtes*, nuppiid sániiguin dakkár mii ii juhkkovuvvo, vai leago Suoma viidodat *juogekeahtá* dahjege dan dilis ahte dat ii leat dán rádjai juhkkovuvvon, vaikko mii leat kánske gárvásat juohkit dan goas nu maŋnelis.

VÁLDOGIELAID VÁIKKUHUS

Ovdalis čujuhasten dan dovddus muhto dattetge unnán systemahtalaččat dutkovuvvon áššái, ahte sámegielain vuhttojit oppa áigge buotlágan váikkuhusat davviriikkalaš váldogielain, daningo dán áigge buot sámegielagat fertejit maiddá hálldašit unni-

mustá ovttá riikka váldogiela ja geavahit dan eallima ja servodaga juohke dásis. Erenoamážit dán oktavuodas, go dutkama fáddán leat ii-finihtta vearbahámit ja daid geavaheapmi, oažžu dadjat, ahte juste suomagielas leatge buot vejolašvuodát váikkuhit sámegillii. Sámegielain lea hui seammalágan giellaoahpalaš struktuvra go suomelaš gielain, ja dát oktasaš struktuvra leage guovddáš osiin árbejuvvon oktasaš vuodđogielas. Ovttaskas odđa dadjanvuogi leavvan gielas nubbái ii dan dihte gáibit olusge eará nuppástusaid vuostáiváldi giela oppalaš vuogádahkii.

Maŋgga dáhpáhusas lea goit váttis čielgasit duodaštit, ahte mii nu albmanus lea šaddan juste dán dahje duon giela váikkuhusas, erenoamážit jos sáhka lea máilm-mi gielain dábálaš sárgosis mii sáhtá dasto sámegielainge leat šaddan oktageardánit giela siskkáldas gárggiideami bokte ja dasa lassin geavahuvvo dán áigge rastá riikkarájiid. Iežan dutkamušas lean geahččalan oheat muhtun ráhkadusaid álgogálduid gidemiin fuomášumi dasa, man bealde rájiid dat eanemusat geavahuvvojit; gos dat ovdal leat geavahuvvon, ja maiddá gávdnojitgo seammalágan albmanusat eará sámegielain. Dán lálhka lea sáhttán čuoččuhit oalle sihkarit ovdamearkka dihte dan, ahte vearbahápmi man geažus lea *-miin* (3) lea gárggiidan suomagiela *jakamalla*-tiipasaš hámi dahjege nu gohčoduvvon goalmmát infinitiivva adessiivva váikkuhusas. Dálá gielas dát hápmi gal geavahuvvo muđuige go jorgalusain, ja dat geavahuvvo Norga bealde maiddá, vaikko ii goit seamma dávjá go Suoma bealde.

Dálá čállingiela lassin lean dutkan maiddá prentejuvvon suomanteavsttaid mat govvidit dološ ja vehá odđasetge hállojuvvon davvisámegiela, ja go doppe eai gávdno čielgasit verbála *juohkimiin*-lágan hámit, dat orru viehka odđa sojahanhápmiin. — Nuppe dáfus oaidná, ahte dán

davvisámegiela hámis lea dievaslaš vástta anárašgielas, gos ovdamearkka dihte *juohkimiin* lea *jyehimáin*:

- (11) *Määrkih nubásmittojeh euron jyehimáin taid 5,94573:in.* (<http://www.vm.fi>)

Nuppe láhkai go davvisámegiela hápmái, de dán hápmái leat maiddá i ovdagovat juo 1800-logu loahpa suomanteavsttain, man vuodul sáhttit árvvoštallat, ahte dákkár hápmi lea vuos gárggiidan anárašgielas mii lea juo guhká ja máŋgga dáfus báinnahallan suomagillii eanet go eará sámegiela. Davvisámegiela hápmi soaitá dasto váldon atnui muhtun osiin suomagiela málle mielde, muhto nuppe dáfus dat lea kánske kopierejuvvon njuolga dán hui lagas ránnjá- ja oabbágielas. Suoma beale davvisámegielas dát orru das máŋgá leavvan maiddá Norgga beallái. Davvisámegiela lagamus oabbágielas julevsámegielas danlágan hápmi ii goit oro geavahuvvomin, muhto Suoma bealde hállojuvvon nuortalašgielas seamma funkšuvnnas gávdno sullasaš erenoamáš sojahanhápmi, man *l*-elemanta orru measta juo njuolgga kopiijan suomelaš gielaide adessiivakásusis:

- (12) *Maa'rkid mu'tteet eurrân jue'jee' l tōid 5,94573:in.* (<http://www.vm.fi>)

Eanas davvisámegiela giid beaivválaš váldogiella lea dieđusge skandinávalaš dárogiella mii maiddá báidná sámegiela dan juohke dásis, jos juo dán dutkamuša olis dáro- dahje ruota giela rolla ii leat seamma láhkai guovddážiis, daningo daid gielaide váikkuhus lea buorebutge dakkár, ahte valjis ii-finihtta ráhkadusaid sajis geavahuvvojit dávjá oarjeeurohpálaš gielaide mihtilmas finihtta oalgecealkagat.

Mii guoská skandinávalaš gielaide moatti ii-finihtta hápmái, daidge geavahanvuogit gal vuhttojit maiddá sámegielas. Giel-

laoahpain (Nielsen 1926: 189; Nickel 1994: 166) muitaluvvo, ahte sámegiela infinitiiva ii geavahuvvo adposišuvnnaiguin seamma láhkai go skandinávalaš infinitiivvat ovdamearkka dihte cealkagiin (13–14):

- (13) *Mark räkna om till euro genom att dividera med 5,94573.* (<http://www.vm.fi>)

- (14) *Mark omregnes til euro ved å dividere med 5,94573.*

Vaikko eandalitge Suoma beale sámegielain geavahuvvojit dán áigge ođđa, suomagiela váikkuhan konvearbahámit, eará riikkas dát ruota- ja dárogiel cealkagat livčče goit kánske jorgaluvvon nuge bustávalaččat go namalassii adposišuvnnain ja infinitiivvain:

- (15) *Márkkit nuppástuhttojeh euron dakko bokte ahte juohkit daid 5,94573:in.*

Suoma bealde dákkár ráhkadusat leat apmasat.

LOHPPII

Lea dávjá jerrojuvvon, makkár lea davvisámegiela boahteáigi, jos giella vehážiid mielde lea šaddamin dakkárin, ahte iešgudege riikkas vuhtto nu olu váldogiella interfereansa dahjege giellaoahpalaš sárgosiid sirdašuvvan ja loatnasánit, ahte dat hehttegoahtá gulahallama rájiid rastá — Norgga bealde gii nu lea gullonge juo áigá duođas moraštan dan, ahte »buorre sámegiella lea helt edeleggašuvvamin» (Gaski 1996).

Sámegiela dábálaš vearbahámiid lassin mu dutkamušas buktojit ovdán maiddá máŋga dakkár ráhkkanusa mat leat nu ártegat ja gaskaboddosaččat ahte daid eai kánske dohkket mange riikkas máŋggat earát go cealkaga ráhkadeaddji, gii lea dábálaččat dan jorgalan. Hui dávjá lea sáhka virgálaš

áššegirjji mekánalaš jorgalusas gos loahppaboađus lea šaddan dakkárin, ahte sámegiellat jorgalus ii leat guovttegiellat lohkaí lahkage álkimusat logahahtti veršuvdna. Dan dihte dat soaitá báhcit logakeahtta ja dakkár teavsttaid imaštalli gielladutkitge gártet smiehttat, man dutkanveara dat loahpaloahpas leat. Lean goittotge duostan guorahallat ja čájehit, man guvlui sámegiellat iešguđetge guovlluin ja teakstašlájain leat jođus.

Mu dutkamuš lea deskriptiiva dahjege govvideaddji iige nu gohčoduvvon preskriptiiva dahjege normerejeaddji govvádus davvisámegiela ii-finihtta vearahámiid birra. Dutkamušas ii mearriduvvo, mii lea buorre ja rivttes sámegiella ja mii fas boastut ja fuones giella, muhto báikkuid mitaluvvo, makkár jearaldagaiguin giellagáhtejeaddjit sáhttet boahhteáiggis bargat, vai sámegiella seillošii ain doaibmi giellan juohke riikkas ja daid rájiid rastá. Vaikko čállojuvvo sámegiella ii leat standardiserejuvvo seamma garrasit go davviriikkalaš váldogielat, dábálaš giellageavaheddjiidege lea áinnas

ávkin, jos sidjiide addojuvvojit áigejuovdi-
lis rávvagat das, mo iešguđetlágan hámit ja
ráhkadusat geavahuvvojit, ja makkár dajal-
dagat eai kánske áddejuvvo buot guovlluin.
Dan dihte doavvun, ahte mu dutkamuša
gávdnosat ja bohtosat iežaset oasis besset
maiddái veahkehit sámi giellagáhtejeaddjiid
ja oahpaheddjiid sámegiela girjjálaš gea-
vaheami ovddidettiin. ■

GÁLDUT

- GASKI, HARALD 1996: Priskoránta. – <http://www.samifaga.org/dok/priskoranta.php> 28.1.2008.
- NICKEL, KLAUS PETER 1994: *Samisk grammatikk*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- NIELSEN, KONRAD 1926: *Lærebok i lappisk. I. Grammatikk. Lydlære, formlære, orddannelselære og syntaks samt tillegg*. Oslo: A.W. Brøgger's boktrykkeris forlag.
- Suoma vuodđoláhka*. [Helsset:] Riikkabeivviid kansliija 2000.

JUSSI YLIKOSKI *Non-finites in North Saami*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 257. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura 2009. <http://www.sgr.fi/sust/sust257/sust257.html>

Oktavuohtadieđut:

Dábálaš gielladiehtaga instituhtta, PL 9, 00014 Helssega universitehta

Rávdnjejoasta: jylikosk@mappi.helsinki.fi

KERTOMUS SAAMELAISISTA VERBINMUODOISTA

JUSSI YLIKOSKI

VÄITÖKSENALKAJAISESITELMÄ
OULUN YLIOPISTOSSA
20. MAALISKUUTA 2009

Väitöskirjatutkimukseni aiheena on pohjoissaamen niin sanottujen ei-finiittisten verbinmuotojen muodostus ja käyttö erityisesti kirjoitetussa nykykielessä. Perinteisen näkemyksen mukaan pohjoissaamessa on noin tusina ei-finiittistä verbinmuotoa, mutta laajasti tutkittua *t*-infinitiiviä lukuun ottamatta niiden morfosyntaktiset ja semanttiset ominaisuudet ovat enimmäkseen jääneet ilman perusteellista tutkimusta.

Olen käynyt läpi laajan tutkimusaineiston, jonka perusteella olen esittänyt, että nykypohjoissaamessa on sekä vanhoja että uudempia verbinmuotoja, joita ei ole riittävästi huomioitu aiemmissa saamen kuvauksissa. Toisaalta aiempi tutkimusperinne esittää ei-finiittisinä verbinmuotoina eräitä leksikaalistuneita muodosteita, joita ei voi

pitää varsinaisina produktiivisina verbinmuotoina. Esitän joitakin esimerkkejä näistä havainnoista.

KEINON KONVERBI -MIIN

Euron käyttöönoton aikoihin Suomen valtiovarainministeriö jakoi tietoa siitä, miten vanhoja ja uusia rahoja tuli laskea. Yksi neuvoista kuului suomeksi näin:

- (1) *Markat muunnetaan euroiksi **jakamalla** ne 5,94573:lla.* (<http://www.vm.fi>)

Verbinmuoto *jakamalla* on korostettu lihavoinnilla, sillä tämänkaltaiset muodot ovat olleet saamelaiskieliä tutkittaessa varsinkin kiinnostavia. On nimittäin niin, että pohjoissaamen perinteisten ja tunnetuimpien kielioppien perusteella tälle lauseelle voisi odottaa lähinnä tällaisen vastineen:

- (2) **!/?Márkkít nuppástuhttojit euron juogi daid 5,94573:in.*

Saamenkieliset voivat arvioida tätä lausetta äidinkielenaitonsa perusteella, mutta itse olen uskaltanut kirjoittaa näin vain siten, että lause on tähdellä ja kysymysmerkeillä merkitty enemmän tai vähemmän epäkielipilliseksi. Silti monen kieliopin (esim. Nickel 1994: 407, 445) mukaan saamessa todellakin on tällainen ns. verbigenetiivi, jolla ilmaistaan toiminnan tapaa tai keinoa — tässä tapauksessa sitä, että valuuttojen muuntaminen tapahtuu laskemalla, siis »juogi» 'jakamalla, jakaen'.

Syy siihen, että rohkenen silti epäillä tällaisen lauseen kieliopillisuutta on se, että olen jo marka-ajasta lähtien etsimällä etsinyt todellisia, jonkun muun kuin kielentutkijoiden itsensä kirjoittamia lauseita, joissa esiintyisi tällainen verbinmuoto ja vieläpä sellainen, jolla olisi vaikkapa oma objekti kuten tässä nähtävä *daid* 'ne' (genetiivi-akkusatiivi), jotta selvästi nähtäisiin tällaisen muodon todellakin kuuluvan verbinmuotojen joukkoon. Tällaisia lauseita on ollut lähes mahdoton löytää. Havaintojeni mukaan sellaiset muodot kuten *vácci* 'kävellen, jalan', *viega* 'juosten, juoksujalkaa' ja *čuoigga* 'hihtäen, suksin' eivät tosin ole lainkaan harvinaisia, mutta ne ovat pikemminkin eräänlaisia erityisesti liikkumisen tapaa kuvaavia adverbeja eivätkä niinkään todellisia verbinmuotoja, joita voisi muodostaa kaikista verbeistä siten kuin sanoja tavallisesti taivutetaan.

Miten tuon suomenkielisen lauseen siten voi saamentaa? Tutkimusteni mukaan luonnollisin tapa on juuri se, millaisen lauseen löysin aikoinaan valtiovarainministeriön tiedotussivuilta:

- (3) *Márkkít nuppástuhttojit euron juohkimiin daid 5,94573:in.* (<http://www.vm.fi>)

Tällaiset muodot kuin *juohkimiin* eivät ole jääneet täysin huomiotta aiemminkaan, mutta niistä on yleensä kerrottu vain niin, että toisinaan verbigenetiivin asemesta käytetään ns. aktion eli verbaalisubstantiivin komitatiivimuotoa. Olen kuitenkin esittänyt, että samaan tapaan kuin verbigenetiivi ei oikeastaan ole varsinainen verbinmuoto, tällainen *juohkimiin* puolestaan ei tällaisessa lauseessa ole varsinainen substantiivi eikä komitatiivikaan, vaan verbinmuoto, itse asiassa jopa paljon verbaalisempi kuin verbigenetiivimuodot. Tällaisia verbinmuotoja, jotka toimivat lauseen enemmän tai vähemmän vapaana adverbialina, voidaan kutsua konverbeiksi.

Toki sellaisista muodoista kuin *juohkimiin* on nähtävissä, että ulkoisesti ne on muodostettu siten, että verbaalisubstantiivi kuten *juohkin* 'jakaminen' on saanut komitatiivisijan päätteeksi (-iin), mutta substantiivien ja verbien välillä on selvä lauseopillinen ero. Tässä esimerkissä nähdään verbinmuoto, jolla on objekti *daid*: *juohkimiin daid* kuten suomen *jakamalla ne*. Toinen samantyyppinen tunnusmerkki on se, että vaikka verbaalisubstantiivilla voi olla adjektiiviattribuutti niin, että puheena voi olla vaikkapa *dárkilis juohkin* 'tarkka jakaminen', tällaista määritettä ei kuitenkaan voida käyttää silloin, kun kyseessä on verbinmuoto, jolla on objekti — tällöin on käytettävä vastaavaa adverbialia, joka toimii tavan adverbialina kuten muidenkin verbinmuotojen kanssa:

- (4) *Márkkít nuppástuhttojit euron (*dárkilis) juohkimiin daid (dárkilit) 5,94573:in.*
'Markat muunnetaan euroiksi (*tarkalla) jakamalla ne (tarkasti) 5,94573:lla.'

POSTPOSITIOISTA SYNTYNEET
VERBINMUODOT
-NDIHTE JA -NLÁHKAI

Verbaalisubstantiivin komitatiivimuodosta kehittyneen keinon konverbin lisäksi olen kiinnittänyt huomiota myös tapauksiin, joissa tuohon samaan verbaalisubstantiiviin on kiinnittynyt tiettyjä postpositioita ja myös näin on syntynyt uusia verbinmuotoja. Esimerkiksi postpositiota *dihte* 'tähden' on alkuaan käytetty — ja toki yhä käytetään — genetiivimuotoisen verbaalisubstantiivin kanssa sellaisissa postpositiolausekkeissa kuin *juohkima dihte* 'jakamisen tähden, takia', mutta tällaisista lausekkeista on myös yhteensulautumisen kautta syntynyt aivan uusi verbinmuoto, joka poikkeaa verbaalisubstantiiveista ei vain syntaksiltaan kuten em. *juohkimiin*, mutta myös ulkoiselta muodoltaan eli morfologialtaan ja jossain määrin semantiikaltaankin. Seuraavassa lauseessa ei nähdäkään lauseketta *juohkima dihte* 'jakamisen takia', vaan yhteen kirjoitettu ja muutenkin lyhentynyt muoto *juohkindihte* 'jakaakseen', jolla on oma objektinsa samaan tapaan kuin edellä puheena olleella *juohkimiin*-verbinmuodolla:

- (5) *Sámediggi lágida álbmotčoahkkimiid májggaid báikkii Finnmárkkus juohkindihte dieđuid láhkaárvalusa birra.* (<http://www.samiradio.org/>)
'Saamelaiskäräjät järjestää kansankouksia monin paikoin Finnmarkissa jakaakseen tietoa lakiesityksestä.'

Erilaisen morfologian ja syntaksin lisäksi on nähtävissä, että tällainen *juohkindihte* 'jakaakseen' viittaa aina johonkin tulevaan tarkoitukseen eikä menneen ajan tapahtumiin kuten substantiivinen *juohkima dihte* 'jakamisen takia', joka tavallisesti viittaisi pikemminkin johonkin aiempaan syyhyn, jakamiseen, jonka takia jotain tapahtuu.

Toinen samantyyppinen uusi verbinmuoto on syntynyt verbaalisubstantiivista

ja *láhka*-postpositiosta: *juohkima láchka* 'jakamisen tapaan' on lyhentynyt muodoksi *juohkinláchka* eikä sitäkään enää tulkita kirjaimellisesti vaan käytetään usein esimerkiksi eräänlaisena predikatiivisena muotona:

- (6) *Ruhta lea uhcán juohkinláchka.* (*Min Áigi* 88/1995)
'Rahaa on vähän jaettavaksi.'

PASSIIVIN PREESENS- JA
KIELTOPARTISIIPIT

Olen myös huomannut, että suomesta käännettäessä saameen ilmestyy toisinaan varsin odottamattomia rakenteita, joissa tällainen *juohkinláchka* vastaa suomen passiivin preesensin partisiippiä myös attribuuttiasemassa. Hyvä esimerkki on substantiivilauseke *vuosittain jaettava Lastenpäivän palkinto* (7), jonka saamenkielisessä vastineessa voisi periaatteessa näkyä sellainen muoto kuin passiivisen verbijohdoksen preesensin partisiippi, mutta tällaisia lauseita ei kuitenkaan koskaan käännetä niin eikä koko kielessä itse asiassa näytä edes olevan sellaisia teoreettisesti odotuksenmukaisia muotoja kuin **juhkkjuvvojeaddji* 'jaettava' (← *juhkkjuvvot* 'tulla jaetuksi'), jotka esiintyisivät lausekkeissa kuten **jahkásaččat juhkkjuvvojeaddji Mánáidbeaivvi bálkkašupmi* (8). Todellisuudessa olenkin tavannut käännöksen, joka alkaa sanoin *jahkásaččat juohkinláchka Mánáidbeaivvi bálkkašupmi* (9):

- (7) *Vuosittain jaettava Lastenpäivän palkinto on tarkoitettu kannustukseksi lastenkulttuurin harrastustoimintaan ja taidekasvatukseen liittyvälle tapahtumalle tai organisaatiolle.* (<http://www.minedu.fi>)
(8) **Jahkásaččat juhkkjuvvojeaddji Mánáidbeaivvi bálkkašupmi lea...*

- (9) *Jahkásaččat juohkinláhkai Mánáid-beaivvi báikk[a]šupmi lea oaivvilduvvon arvvosmahtit mánáidkultuvrra buđaldusd[o]jbmii ja dáiddabajásgeassimii laktáseaddji dáhpáhusa dahje organisašuvnna.* (<http://www.minedu.fi>)
'Vuositain jaettava (< »jakamistapaan») Lastenpäivän palkinto on tarkoitettu kannustukseksi lastenkulttuurin harrastustoimintaan ja taidekasvatukseen liittyvälle tapahtumalle tai organisaatiolle.'

On tosin lisättävä, että tällaiset rakenteet ovat melko harvinaisia eivätkä ne todellakaan ole asettuneet kieleen samaan tapaan kuin muut edellä puheena olleet muodot.

Tällaisten erikoisuuksien lisäksi olen esittänyt saamen partisiipeista myös aivan tavallisia ja keskeisiä tietoja, jotka näyttävät syystä tai toisesta ikään kuin unohtuneen tähänastisista saamen kuvauksista. Yksi tällaisista koskee muun muassa passiivisten partisiippimuotojen kielteisiä vastineita: jossain määrin *keahttá*-tunnuksellista niin sanottua verbiabessiivia mutta etenkin sitä, että tämän lisäksi kielessä on myös *keahtes*-päätteinen muoto, jonka voi yhtäältä analysoida verbiabessiivin attributiivimuodoksi mutta toisaalta sekin on tulkittavissa enemmän tai vähemmän itsenäiseksi verbinmuodoksi, jota kuvaa parhaiten nimitys *kieltopartisiippi*. Verbiabessiivin ja kieltopartisiipin ero näkyy hyvin lauseissa, joista ensimmäinen on Suomen perustuslain neljännessä pykälässä:

- (10) *Suoma viidodat lea juogekeahtes.*
(*Suoma vuodđoláhka* § 4)
'Suomen alue on jakamaton.'
- (10°) *Suoma viidodat lea juogekeahttá.*
'Suomen alue on jakamatta.'

Lauseiden vertailu osoittaa, että näillä kahdella muodolla voi olla samankaltaiset lauseopilliset tehtävät, mutta tällöin niiden välillä on kuitenkin semanttisia eroja — on

eroa sillä, onko Suomen alue »jakamaton» (*juogekeahtes*) eli sellainen, mitä ei jaeta, vai onko Suomen alue »jakamatta» (*juogekeahttá*) eli sellaisessa tilassa, että sitä ei ole toistaiseksi jaettu, vaikka ollaankin kenties valmiita jakamaan se joskus myöhemmin.

VALTAKIELTEN VAIKUTUS

Edellä viittasin siihen tunnettuun mutta silti vähän systemaattisesti tutkittuun seikkaan, että saamelaiskielissä on jatkuvasti nähtävissä monenlaista pohjoismaisten valtakielten vaikutusta, sillä nykyään kaikkien saamenkielisten on hallittava myös vähintään yhden valtakunnan valtakieli ja käytettävä sitäkin elämän ja yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Erityisesti silloin, kun tutkimuksen aiheena ovat ei-finiittiset verbinmuodot ja niiden käyttö, voi sanoa, että juuri suomella on kaikki mahdollisuudet vaikuttaa saameen. Saamelaisten ja itämerensuomalaisten kielten kieliopillinen rakenne on hyvin samanlainen, ja tämä onkin suurelta osin yhteisen kantakielen perintöä. Yksittäisen uuden ilmaisukeinon leviäminen kielestä toiseen ei sen takia vaadi juurikaan muita muutoksia vastaanottavan kielen yleiseen järjestelmään.

Monessa tapauksessa on kuitenkin vaikea selvästi todistaa, että jokin kielen ilmiö on syntynyt juuri tämän tai tuon kielen vaikutuksesta, etenkin jos kyseessä on maailman kielissä yleinen piirre, joka saattaa olla kehittynyt saamelaiskieliinkin yksinkertaisesti kielen sisäisen kehityksen tuloksena ja tämän lisäksi olla tätä nykyä käytössä yli valtakunnanrajojen. Tutkimuksessani olen pyrkinyt etsimään eräiden rakenteiden alkulähteitä kiinnittämällä huomiota siihen, millä puolin rajoja niitä eniten käytetään; siihen, missä niitä aiemmin on käytetty ja myös siihen, tavataanko samanlaisia ilmiöitä myös muissa saamelaiskielissä. Näin

olen kyennyt esittämään melko varmasti esimerkiksi oletuksen, että *miin*-tunnusinen verbinmuoto (3) on kehittynyt suomen *jakamalla*-tyyppisen muodon, ns. 3. infinitiivin adessiivin vaikutuksesta. Nykykiesssä tätä muotoa tosin käytetään muuallakin kuin käännöksissä, ja käytetään sitä Norjankin puolella, vaikka ei yhtä taajaan kuin Suomen puolella.

Nykyisen kirjakielen lisäksi olen tutkinut myös painettuja murretekstejä, jotka kuvaavat vanhaa ja vähän uudempaa puhuttua pohjoissaamea, ja kun siellä ei ole havaittavissa selvästi verbaalisia *juohkimiin*-tyyppisiä muotoja, tämä vaikuttaa melko uudelta taivutusmuodolta. — Toisaalta on nähtävissä, että tällä pohjoissaamen muodolla on tarkka vastine inarinsaamessa, jossa esimerkiksi *juohkimiin* on *jyehimáin*:

- (11) *Määrkih nubásmittojeh euron jyehimáin taid 5,94573:in.* (<http://www.vm.fi>)

Toisin kuin pohjoissaamen muodolle, tälle muodolle on löydettävissä esikuvia jo 1800-luvun loppupuolen murreteksteistä, minkä perusteella voidaan päätellä, että tällainen muoto on ensin kehittynyt inarinsaameen, johon on jo kauan ja monin tavoin tarttunut suomen kielen piirteitä enemmän kuin muihin saamelaiskieliin. Voi olla, että pohjoissaamen muoto on sitten otettu käyttöön osaksi suomen kielen mallin mukaan, mutta toisaalta se on kenties kopioitu suoraan tästä paljon läheisemmästä naapuri- ja sisarkielestä. Suomen puolella puhutusta pohjoissaamesta se vaikuttaa tämän jälkeen levinneen myös Norjan puolelle. Pohjoissaamen lähimmässä sisarkielessä luulajansaamessa tällaista muotoa ei kuitenkaan näy käytettävän, mutta Suomessa puhuttavassa koltansaamessa samassa tehtävässä esiintyy samantyyppinen erityinen taivutusmuo-

to, jonka *l*-aines näyttää lähestulkoon itämerensuomen adessiivisijan suoranaiselta kopiolta:

- (12) *Maa'rkid mu'tteet eurrân jue'jje'e' l taid 5,94573:in.* (<http://www.vm.fi>)

Useimpien pohjoissaamenkielisten jokatäiväinen valtakieli on tietysti skandinaavinen norja, joka myös vaikuttaa saameen sen joka tasolla, joskaan tämän tutkimuksen suhteen norjan ja ruotsin rooli ei ole yhtä keskeinen, sillä näiden kielten vaikutus on pikemminkin sitä, että runsaiden ei-finiittisten rakenteiden sijaan käytetään usein länsieurooppalaisille kielille tunnusomaisia finiittisiä sivulauseita.

Mitä skandinaavisten kielten pariin kolmeen ei-finiittiseen muotoon tulee, niidenkin käyttötavat heijastuvat kyllä myös saameen. Kieliopeissa (Nielsen 1926: 189; Nickel 1994: 166) kerrotaan, että saamen infinitiiviä ei käytetä samaan tapaan kuin skandinaavisten kielten infinitiivirakenteita esim. lauseissa (13–14):

- (13) *Mark räknas om till euro genom att dividera med 5,94573.* (<http://www.vm.fi>)

- (14) *Mark omregnes til euro ved å dividere med 5,94573.*

Vaikka etenkin Suomen saamelaiskielissä käytetään nykyään uusia suomen vaikutuksesta kehittyneitä konverbimuotoja, toisaalla nämä ruotsin- ja norjankieliset lauseet olisi kuitenkin ehkä käännetty niinkin kirjaimellisesti kuin nimenomaan adpositiolla ja infinitiivillä:

- (15) *Márkkit nuppástuhttojít euron dakko bokte ahte juohkit daid 5,94573:in.*
»Markat muunnetaan euroiksi sen kautta että jakaa ne 5,94573:lla.»

Suomen puolella tällaiset rakenteet ovat vieraita.

LOPUKSI

On usein kysytty, millainen tulevaisuus pohjoissaamella on, jos kieli on vähitellen muuttumassa sellaiseksi, että kussakin maassa kieleen ilmaantuu niin paljon valtakielen interferenssiä eli kielipiillisten piirteiden siirtymistä ja sanojen lainaamista, että se on hiljalleen esteenä rajat ylittävälle kommunikaatiolle — Norjan puolella joku kuuluukin jo aikaa sitten tosissaan surreen, että »hyvä saamen kieli on helt ødelæggaantumassa», *buorre sámegiella lea helt edeleggašuvvamin* (Gaski 1996).

Saamen tavallisten verbinmuotojen liksäksi tutkimuksessani tarkastellaan myös monia sellaisia rakennelmia, jotka ovat niin erikoisia ja keskeneräisiä, että niitä ei ehkä missään valtakunnassa hyväksy kovin moni muu kuin lauseen muodostaja, joka on yleensä sen kääntäjä. Usein on kyse virallisen asiakirjan mekaanisesta käännöksestä, jossa lopputuloksesta on tullut sellainen, että saamenkielinen käännös ei ole kaksikieliselle lukijalle läheskään helpoiten luettava versio, ja tästä syystä se saattaa jäädä lukematta ja moisia tekstejä ihmettelevät kielentutkijatkin joutuvat miettimään, missä määrin ne loppujen lopuksi ovat tutkimisen arvoisia. Olen kuitenkin rohjennut tutkia ja näyttää, mihin suuntaan saamelaiskielet ovat eri alueilla ja eri tekstilajeissa menossa.

Tutkimukseni on deskriptiivinen eli kuvaileva, ei ns. preskriptiivinen eli mää-

räävä kuvaus pohjoissaamen ei-finiittisistä verbinmuodoista. Tutkimuksessa ei julisteta, mikä on hyvää ja oikeaa saamea ja mikä taas väärin ja huonoa kieltä, mutta paikoin kerrotaan, millaisten kysymysten parissa kielenhuoltajat voivat tulevaisuudessa työskennellä, jotta saame säilyisi edelleen toimivana kielenä kaikissa maissa ja niiden rajojen yli. Vaikka kirjoitettua saamea ei ole standardisoitu yhtä ankarasti kuin pohjoismaisia valtakieliä, tavallisillekin kielenkäyttäjille on toki hyödyksi, jos heille annetaan ajanmukaisia neuvoja siitä, miten eri muotoja ja rakenteita käytetään ja millaiset ilmaisut eivät ehkä tule ymmärretyiksi kaikkialla. Siksi toivon, että tutkimukseni havainnot ja tulokset omalta osaltaan pääsevät myös auttamaan saamen kielenhuoltajia ja opettajia saamen kirjallista käyttöä edistettäessä. ■

LÄHTEET

- GASKI, HARALD 1996: Priskoránta. – <http://www.samifaga.org/dok/priskoranta.php> 28.1.2008.
- NICKEL, KLAUS PETER 1994: *Samisk grammatikk*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- NIELSEN, KONRAD 1926: *Lærebok i lappisk. I. Grammatikk. Lydlære, formlære, orddannelselære og syntaks samt tillegg*. Oslo: A.W. Brøgger's boktrykkeris forlag.
- Suoma vuodđoláhka*. [Helsset:] Riikkabeivviid kansliija 2000.

JUSSI YLIKOSKI *Non-finites in North Saami*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 257. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura 2009. <http://www.sgr.fi/sust/sust257/sust257.html>

Yhteystiedot: *Yleisen kielitieteen laitos, PL 9, 00014 Helsingin yliopisto*
Sähköposti: jylikosk@mappi.helsinki.fi